

חנוכה לדורות

הרב מאיר טברסקי
ראש ישיבה
ישיבת רבנו יצחק אלחנן

חנוכה לדורות*

ע' טור (ס' תרע) שהביא דעת הר"מ מרוטנבורג ז"ל שרבו הסעודה שמרבים בהם הן סעודת הרשות שלא קבעו אלא להלל ולהודות ולא משתה ושמחה עכ"ל. אכן הרמב"ם בהל' חנוכה (פ"ג, הל' ג) חולק וסובר שימי חנוכה הן ימי שמחה והלל, ע"ש.

בשו"ע פסק המחבר כדעת המהר"ם. אכן ע"ש ברמ"א שהכריע בין שתי שיטות הנ"ל וכתב וז"ל וי"א שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות משום דבאותן הימים היה חנוכה המזבח עכ"ל. דברים אלו מעוררים תמיהה, שהרי כמה פעמים חנכו את המשכן ובית המקדש – במדבר בימי מרע"ה, בימי שלמה ושוב בימי עזרא – ומכל אותן החנוכות לא קבעו לדורות קצת מצוה לשמח ולהרבות בסעודה. אמנם נהגו שלא להתענות ולהספיד בחדש ניסן מטעם זה שבאותן הימים הקריבו הנשיאים את קרבנותיהם, אכן אין אותו מנהג מגיע לידי מדה זו של קצת מצוה ברבוי סעודות. בע"כ נמצינו למדים כי חנוכה הבית בימי החשמונאים מיוחדת במינה היתה ומתמת יחודיותה נקבעה לדורה קצת מצוה וכנ"ל. וצ"ב בכל זה.

ועוד יש לעיין, לכ' משמע מדברי הרמ"א שהיו"ט של חנוכה שנקבע על הנס מחייב רק בהלל והודאה. אכן אותם הימים הם גם ימי חנוכה המזבח וחנוכה המזבח הוא שגורם למצות שמחה. אמנם ברור הוא שחנוכה החשמונאים נתאפשרה אך ורק ע"י נס המלחמה, אכן מ"מ תמוה הוא שנראה לכ' ששני מחייבים נפרדים הם רק שחלים באותם ימים, וצ"ע אם באמת הדבר כן שהם לגמרי נפרדים או שמשולבים זה בזה.

* זאת חנוכה, תשס"א – אור ליום ו', לש"ק פר' מקץ

הרב מאיר טברסקי

והנראה, עיין בנמוקי הרמב"ן עה"ת (במדבר ח:א) שכתב וז"ל וראיתי עוד בילמדנו וכן במדרש רבה אמר לו הקב"ה למשה לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן. הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו וכו' והנה דבר ידוע שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו עכ"ל.

מתוך דבריו אלה של הרמב"ן בוקע ועולה חדוש גדול והוא שמצות נ"ח היא המשך מדרבנן למצות נרות שבמקדש. כלומר, אינו רק זכר בעלמא, אלא המשך של המצוה, ובהכי נחמו הקב"ה לאהרן שמצות הדלקת נרות דידי' תמשך לעולם אפילו לאחר החורבן.

ולפי האמור, יחודיותה של חנוכת החשמונאים מתבארת לנו באר היטב. כל שאר חנוכות תוקפן היתה לשעה, דהיי', לכל ימי המשכן או לכל ימי הבית, ותו לא. ובזה נשתנתה חנוכת החשמונאים שהיתה **חנוכה לדורות**. שבהחזירם את מצות הדלקת המנורה ליושנה עשו כן לדורות, ששוב לא נתבטלה. וע"כ מן הראוי שדוקא חנוכה זאת שהיתה לדורות תקבע קצת מצות שמחה לדורות.

הנה נתעמק בהבנת ענין זה שחנוכת החשמונאים היתה לדורות.

הנה ידעו חז"ל טרם שנחרב בית שני שעתיד הבית ליחרב. פוק חזי לד' ר"ת הלל שחי בימי בית שני ובאותה תקופה - לד' ר"ת - היה היובל נוהג ושמיתת כספים מה"ת וע"כ לא הי' אפשר להתקין פרוזבול לאותן דורות, מ"מ התקין הלל פרוזבול לדורות שלאחר החורבן דהווי ידעי דחרוב ביתא כדאמרינן בנזיר בפ' ב"ש (עכ"ל התוס' גיטין לו: ע"ש ר"ת).

[ובזה שמא יש ליישב דעת הרמב"ם. הנה כתב הרמב"ן בנימוקיו עה"ת לפר' ויחי שהחשמונאים למרות היותם חסידי עליון ואלמלי הם נשתכחו תורה ומצוות מישראל, מ"מ עברו על צוואת הזקן בהמליכם מלך שלא משבט יהודה. אכן העיר א"ז זללה"ה שלא כן דעת הרמב"ם בהל' חנוכה (פ"ג, הל' א) וז"ל עד שריחם עליהם אלוקי אבותינו כו' וגברו בני חשמונאי הכהנים וכו' והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לשראל יתר על מאתים שנה וכו' עכ"ל. הרי שהעמדת מלך מן

חנוכה לדורות

הכהנים לד' הרמב"ם היתה מן ההשגים הכבירים של נצחון החשמונאים. אכן הדברים מתמיהים שלכאורה עברו על אזהרת הזקן וכדברי הרמב"ן הנ"ל.

אכן עי' הל' מלכים (פ"א, הל' ח-ט). והנראה שסובר הרמב"ם דכל שאין מתכוונים להעמיד מלך שמלכותו תמשך לעולם אינו אסור. והשתא י"ל שהחשמונאים ידעו שעתידה הבית ליחרב והעם להגלות וידעו שאז תפסק מלכותם ולא נתכוונו אלא לשעה, וע"כ לא עברו על צוואת הזקן.]

זאת ועוד. לא מבעיא שידעו חז"ל שבית שני יחרב, אלא גם ידעו שיתכן שתקופת החרבן תהיה ממושכת ודלא כתקופת חורבן בית ראשון, שכבר נרמז דבר זה בקללות שבמשנה תורה וכמבואר כ"ז בנמוקי הרמב"ן עה"ת. וע"כ לאחר חורבן בית שני התקין ריב"ז תקנות זכר למקדש כגון שיהא לולב ניטל כל שבעה, מה שלא נעשה לאחר חורבן בית ראשון. והטעם פשוט, משום שהובטחו שתקופת החרבן תהיה קצרה, דהי' שבעים שנה.

עכ"פ ידעו חז"ל שבית שני יחרב ויתכן שתקופת החרבן תהיה ממושכת. ידיעה זאת העמידה בפניהם נסיון עצום, אולי הנסיון הכי עצום שבתולדות עם ישראל. מאז היותנו לגוי שרתה השכינה באופן גלוי בינינו, מעיקרא במעמד הר סיני ואח"כ במשכן ובמקדש שנוסדו להתמיד את השראת השכינה בינינו וכפי שיסד הרמב"ן. השראת השכינה שבבית המקדש כלכלה והאירה לעולם "א"ר חייא רבה מתחילת ברייתו של עולם צפה הקב"ה בהמ"ק בנוי וחרב ובנוי. בראשית ברא אלוקים הרי בנוי היאך מה דאת אמר לנטוע שמים וליסוד ארץ וגו' והארץ היתה תוהו ובוהו הרי חרב היאך מה דאת אמר ראיתי את הארץ והנה תוהו ובוהו ויאמר אלוקים יהי אור הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבא היאך מה דאת אמר קומי אורי כי בא אורך וכתוב כי הנה החושך יכסה ארץ וגו' (ב"ר פרשה ב). "ביהמ"ק מאיר לכל העולם" (שמות רבה פרשה לו). מעולם לא פסק השראת השכינה הגלוי' הזאת לתקופת ממושכת, ועכשיו בימי בית שני ידעו חז"ל שהבית עומד ליחרב. אמנם ידעו היטב שהשכינה אינה בטלה לעולם וכדברי הרמב"ם בהל' בית הבחירה, אכן אינה דומה השראת השכינה שנסתרת בשעת חורבן לזו שגלוי' בשעת בנין המכלכלת ומאירה. וא"כ איפוא עמדו חז"ל על סף נסיון אדיר – היאך להכין את העם להתמודד עם החושך שעומד לרדת לעולם ולכסות ארץ?

הרב מאיר טברסקי

מה עשה הקב"ה בטובו הגדול? עודו הבית עומד על מכוננו, הביא עליהם נסיון זה בזעיר אנפין. מלכות יון במשך השתלטותה על א"י בטלה עבודת ביהמ"ק (ע' ע"ז נב:, רמב"ם פ"ג מהל' חנוכה הל' א) והביאה חשך לעולם. ר"ש בן לקיש פתר קריא בגליות והארץ היתה תהו זה גלות בבל כו' ובהו זה גלות מדי כו' וחשך זה גלות יון שהחשיכה עניהם של ישראל בגזירותיהן כו' ע"כ (ב"ר פרשה ב'). הוי אומר התגברותם על החשך של מלכות יון סללה מסילה והאירה דרך להתגבר על החשך של שנות החורבן הממששות ובאות.

ובכן איך התגברו החשמונאים על מלכות יון? "מסרת כו', זדים ביד עוסקי תורתך" זאת אומרת, בהעדר אור המקדש נצחו החשמונאים את כוחות החשך ע"י התעסקותם והתמסרותם לתורה – והדין נותן מכיון שאורה זו תורה (מגילה טז:).

ובכן כמה מכוונים ונפלאים הם מעשי ה'. נס השמן, כפי שהנהיר לנו המהר"ל, בא ללמד על נס המלחמה. נס זה כאילו הצהיר ואמר: כשם שנראה בעליל שמעשה הפך הפעוט של שמן היה נס ופלא, כך – אע"פ שנסתר בדרכי הטבע – התגברותם של המעטים במלחמה היה נס ופלא. אכן לא זו בלבד שנס השמן גלה נס המלחמה, אלא גם פירש אותו. הדלקת המנורה רומזת לתורה – "כי נר מצוה ותורה אור" – ובכן נס השמן האיר לנו כי התגברותם של החשמונאים היתה בזכות התעסקותם והתמסרותם לתורה.

וכמה נבונים היו חז"ל. לא זו בלבד שחכמו והכירו שנס המלחמה נעשה בזכות התעסקותם בתורה אלא גם הבינו דבר מתוך דבר שמלחמתם נגד כחות החשך של יון הגידה מראש את המלחמה שתערך נגד החשך שישרה לאחר החורבן. ועוד הבינו חז"ל שהמלחמה נגד יון באה להם כדי שיזדינו לשנות החשך הממששות ובאות. ולכן אחרי שבאו לדביר הבית ופינו את ההיכל, חנכו את הבית לדורות ובכן שוב נתיסדה מצ' הדלקת המנורה (המעידה על התורה ומאירה באורה) אבל בפעם הזאת נתיסדה לדורות. מצות נר חנוכה שהיא המשך ישיר לעבודת הדלקת המנורה שבמקדש אינה סתם מצוה או זכר בעלמא, אלא מפיצה היא אור המקדש ואור התורה בגלותנו בשנות החורבן.

דברינו עולים בד בבד עם מה שנתבאר בספרים הק' שחנוכה הוא יו"ט של תושב"פ.

חנוכה לדורות

השתא בעזה"י נתגלה לנו עומק הדברים דלעיל דשאני חנוכת החשמונאים שהיתה לדורות. פרושו של דבר, ע"י חנוכת החשמונאים נתאפשרה מצ' הדלקת המנורה לדורות ולא מיבעיא שמצוה זו נוהגת לדורות, אלא גם מחיה אותנו לדורות.

אמנם הנס של חנוכה אירע בזמן המקדש וחכמינו שבאותו הדור התקינו היו"ט. אכן היו"ט של חנוכה הנו בעצם יו"ט של חורבן וגלות [אגב, גלות אינה רק מושג ומציאות פיזית, אלא בעיקר רוחני. והגר בא"י אפשר לו להיות בגלות רוחנית ומאורעות זמנינו יוכיחו] המחיה והמוביל אותנו לימות המשיח. היו"ט של חנוכה מגשר בין בית שני לבית שלישי שיבנה בבי"א. אשר על כן הפזמון "מעוז צור" פותח בתפילה לבנין בית המקדש, "תכון בית תפלתי ושם תודה נזבח וכו' אז אגמור בשיר מזמור חנוכת המזבח". אכי"ר.